

K
KØBENHAVNS KOMMUNES
BIBLIOTEKER
FAGSAL A
Kultorvet 2
1175 København K
33 93 60 60 lok. 227

h 68

H. 105

Bd. 4

ex. 6

MURVÆRK OG JERNBETON

er trykt i Egmont H. Petersens Kgl. Hof-Bogtrykkeri
med Bodoni-Skrift paa matglittet, træfrit Papir leveret af
Gutenberghus Papirlager.

Redaktion:

Gregor Paulsson

Professor, Dr. phil.
Hovedredaktør

Ole Wanscher

Arkitekt M. A. A.
Hovedredaktør

Knud Dyrberg

Murermester og
Entreprenør

Ib Martin Jensen

Arkitekt M. A. A.

Chr. Ostenfeld

Ingeniør, Dr. techn.

Frits Schlegel

Arkitekt M. A. A.

21. SEP. 38

Forord

Murværk og Jernbeton er tilrettelagt som en Haandbog i teoretiske og praktiske Spørgsmaal i Forbindelse med Murerarbejde og Jernbetonarbejde og henvender sig til alle interesserede blandt Haandværkere, Arkitekter og Ingeniører.

Murværk og Jernbeton er i sin ydre Opsætning formet som det i Serien Haandværkets Bog paa Lindfors Bok-förlag A/B, Stockholm, i 1936 udkomne Værk »Mureri«. Det danske Værks Indhold er dog næsten helt uafhængigt af den svenske Bog og omfatter bl. a. Jernbetonkonstruktioner som helt nyt Emne.

Den historiske Arkitektur behandles i Forbindelse med de enkelte Specialemler, væsentligst i Billedeksempler, og i Afsnittet om Bygningsformer. Afsnittene om Materialer og Murerarbejde er udformet paa lignende Maade som de tilsvarende svenske Afsnit. Iøvrigt vil Forfatterskabet fremgaa af Indholdsfortegnelsen.

Afsnittet om Jernbeton er behandlet paa elementær Maade — men paa et videnskabeligt Grundlag —, og Bogens Læsning stiller saaledes ingen Krav om særlige matematiske For-kundskaber.

Af Værkets 672 Billeder er de 98 bibeholdt fra »Mureri«.

For værdifuld Støtte paa forskellig Maade fra Overingeniør C. V. Grambye, Direktør E. Hartmann, Murermester, Kaptajn Rud. Jørgensen, Ingeniør P. Kerrn-Jespersen, Murermester Fr. Mylting, Ingeniør C. T. Winkel og Ingeniør P. Vinding skal Redaktionen udtale sin bedste Tak.

København, Juni 1938.

O. W.

Indholdsfortegnelse

Første Del

Materialer

Af Ingeniør, Dr. techn. Erik V. Meyer. (Afsnittet om Mursten er baseret paa Afdelingsingeniør Moje Bergströms tilsvarende Afsnit i „Mureri“).

<i>Mursten og brændt Ler (Teglsten)</i>	3
Raamaterialet	3
Murstensfabrikation	4
Façadesten	9
Murstensformater	10
Murstenskvaliteter	12
Murstens Egenskaber	12
Form og Størrelse	15
Ildfaste Sten	16
Terrakotta	17
Klinker	17
Fliser	18
<i>Molersten</i>	19
Materialer og Fremstilling	19
Anvendelse af Molersten	20
<i>Kalksandsten</i>	21
<i>Cementsten</i>	24
Fremstilling af Cementsten	24
Anvendelse af Cementsten	24
<i>Letbeton</i>	25
Slaggebeton	25
Bimsbeton	26
Klinkerbeton	26
Cellebeton	27
Fremstilling af Cellebeton	27
Anvendelse af Cellebeton	30
Egenskaber	31
Gasbeton	32
Savsmuldbeton	34
Moler-Cementsten, Moler Let-Beton	36
<i>Specialsten</i>	37
Porøse Mursten	37
Hulsten af Tegl	37
Hulsten af Beton	40
Glasmursten og Glas til Indstøbning	41
<i>Natursten</i>	42
Stensorterne	42
Brydning og Behugning	44
Anvendelse af Natursten	46
<i>Pudsbærende Materialer</i>	47
<i>Skillerums- og Beklædningsplader</i>	47
<i>Cementvarer. Kunststen</i>	50
<i>Tagsten</i>	51
<i>Bindemidler</i>	53
Kalk	53

Hydraulisk Kalk	57
Romancement	58
Cement	58
Gips	61
<i>Mørtler</i>	62
Kalkmørtel	62
Hydraulisk Kalkmørtel	65
Cementmørtel	65
Specialmørtler	66
Bastardmørtel	66
Mørtel til farvet Puds	67
Kalkmørtel med Gipstilsætning	68
Ildfast Mørtel	68
Isolerende Mørtler	68
Færdigblandet Beton	68

Anden Del

Bærende Konstruktioner

Af Ingeniør, Dr. techn. Chr. Ostenfeld og
Ingeniør, cand. polyt. Johs. Jørgensen

<i>Kræfter og Ligevægtsbetingelser</i>	72
Kræfter beliggende i en ret Linie	72
Kræfternes Parallelogram	72
Kraftpolygonen	73
Kræfters Moment, Kraftpar	73
Parallele Kræfter	73
Kræfter i Rummet	75
Superpositionsloven	75
Formforandring, Hooke's Lov	75
<i>Paavirkningerne</i>	76
Træk eller Tryk	76
Bøjning	77
Forskydning	78
Vridning	79
<i>Styrke- og Elasticitetssegenskaber</i>	79
Natursten	79
Brændte Sten	80
Murværk af naturlige og kunstige Sten	81
Beton	83
a. Cementens Art	84
b. Cementmængdens Størrelse	85
c. Tilslagsstoffernes Beskaffenhed	85
Tilslagsstoffernes Benævnelser	85
Tilslagsstoffernes Oprindelse	86
Krav til Tilslagsstofferne	87
d. Tilslagsstoffernes granulometriske Sammensætning	88
e. Vandtilsætningens Størrelse, Betonens Konsistens	89
f. Betonens Blandingsmaade	90
g. Betonens Bearbejdelse under Udstøbningen	91
h. Betonens Lagringsforhold	91
i. Betonens Alder	91

Angivelse af Blandingsforhold. Udbytteforsøg	91
Valg af Blandingsforhold	93
Formler til Forudbestemmelse af Betonens Styrke	94
Féret's Formel	94
Abrams-Grafs Formel	95
Prøvning af Betonens Trykstyrke	96
Tilladelige Paavirkninger	97
Betonens Elasticitetsegenskaber	98
Betonens Tæthed. Fyldningsgrad	99
Betonens Svind	100
Betonens Vejr- og Frostbestandighed	101
Jernbeton	102
Jernets Fremstilling og Egenskaber	102
Træk-, Tryk- og Bøjningspaavirkning	102
Tilladelige Spændinger	104
<i>Konstruktionslementer</i>	106
Elementer paavirkede til Træk eller Tryk	106
Piller og Søjler	106
Bærende Vægge	112
a. Vægge opmurede af Formsten	114
b. Skeletvægge med Udfyldning	114
c. Helstøbte Vægge	115
Skorstene	115
Pæle	117
Trækstænger af Jernbeton	117
Elementer paavirket til Bøjning	119
Murede Bjælker	119
Murbjælker (Overlukning af Muraabninger)	120
Gesimser	121
Plader	121
Jernbetonbjælker	123
Konstruktion af Etageadskillelser	125
Konstruktion af flade Tage	127
Terrassekonstruktioner	128
Andre flade Tage	134
Trapper	135
Jernbetonovenlys	137
Elementer paavirket til Bøjning samtidig med Træk eller Tryk	138
Buer og Hvælvinger	138
Vederlagene, Yderpiller og Mellempiller	141
Eksempler paa Buer og Hvælvinger	142
Rumdannende Konstruktioner	144
Kupler	144
Skalkonstruktioner	146
Beholdere, Siloer m. m.	151
<i>Fundering</i>	152
Bundundersøgelse	152
Prøvegravninger	153
Prøveboringer	153
Prøvebelastninger	154
Tilladelig Paavirkning paa Grunden	157
Vandets Indflydelse paa Grundens Bæreevne	158
Funderingsmetoder ved Husbygning	158
Fundering paa Blok eller Pladefundamenter	159
Fundering med Pæle og lignende	161
Vandtætte Kældere	164

Tredie Del

Isolering mod Varme og Lyd. Akustik. Brandsikkerhed

Af Ingeniør, Dr. techn. Chr. Ostenfeld
og Ingeniør, cand. polyt. Johs. Jørgensen.

<i>Varmeisolering</i>	167
Varmegennemgangstal k	167
Varmeledningsmodstand M	167
Varmeledningstal λ	168
Luftens Varmeledningstal	169
Porøse Stoffer	169
Fugtighedens Indflydelse	170
Vægge af Mursten	172
Vægge og Etageadskillelser af Beton	173
<i>Lydisolering</i>	174
Luftlyd	177
Ledningslyd (Slaglyd)	178
Jernbetons lydisolerende Egenskaber	179
Murværks lydisolerende Egenskaber	179
<i>Akustik</i>	180
Efterklang	180
Rummets Størrelse og Form	182
Klangfarve	183
Resonans	183
Sangbund	183
<i>Brandsikkerhed</i>	184
Murværk	186
Beton	187
Jernbeton	187
Naturlige Sten	187

Fjerde Del

Murerarbejde

Af Arkitekt, Professor Olof Thunström. Bearbejdet af Murer-
mester, Entreprenør Knud Dyrberg og Arkitekt Ib Martin Jensen.

<i>Murværk</i>	191
Benævnelser	191
Almindelige Regler for Opmuring	192
Murforbandterne	194
Forbandter til Halvstensmure	196
Udmuringsforbandter	202
Beklædningsforbandter	202
Forbandter til massive Mure paa 1 Sten og derover samt disse Forbandters Anvendelse til Hulmure	202
Hulmure med faste Bindere	204
Specialforbandter	204
Pilleforbandter	204
Skorstensforbandter	204
Mønstermuring og Muring med Formsten	204

Murstik, Murbuer og Overkrægning	213
Lige Stik	214
Muraabninger, afdækket uden Stik	214
Benævnelser	214
Buede Stik og Murbuer	219
Muring af Stik	219
Murede Hvælvinger	222
Benævnelser	222
Tøndehvælvingen	223
Kappenhvælvingen	223
Krydshvælvingen	224
Stjernehvælvingen og Nethvælvingen	225
Klosterhvælvingen	225
Spejlhvælvingen	226
Tragthvælvingen	226
Kuppelhvælvingen	226
Nichehvælvingen	227
Bøhmisk Kappe	227
Murværk til Forstærkning	239
Pilastre og Lisener	239
Stræbepiller	239
Gesimser og Baand	240
Stentrapper	244
Afdækning af Murværk	248
Afdækning af Mure og Murkammer	248
Saalbænke	248
Skorstene	250
Almindelige Skorstene	250
Opmuring af Fabriksskorstene	251
Kaminer	252
Forankringer i Murværk	254
Bjælkeankre	254
Indmuring af Jern	254
Anvendelse af Natursten	255
<i>Overfladebehandling</i>	261
Fugning	261
Pudsearbejder	269
Grovpuds og Finpuds	269
Stænpuds	271
Kunstpuds	272
Trækning af Gesimser, Baand og Indfatninger	274
Pudsning paa Træ	275
Puds paa Betonflader	275
Puds paa Kalksandsten	277
Vandskuring	277
Berapning	277
Svumning	278
Rabitzpuds	278
Monierkonstruktioner	280
Stuk	281
Af Billedhugger Robert Nilsson	
Materialerne	281
Kunststensarbejde	281
Glittet Stuk	283
Kunstmarmor	283
Udførelse af frie Dekorationer i Stuk	283

Støbte Stukornamenter	284
Paatrykte Ornamenter i Gips	284
Sgraffito	284
Kalkmaleri paa Puds (Fresco og Secco)	285
Af Professor Olle Hjortzberg.	
Fresco	285
Isolering	285
Mørtelens Sammensætning og Tilberedning	286
Grundpudsen (Grovpuds)	287
Yderpudsen (Finpuds)	289
(Den antikke Fremgangsmaade)	
Yderpudsning og Maling	289
(Moderne Fremgangsmaade)	
Marmorpuds	290
Secco	291
Maling og Hvidtning af Murværk	292
Af Malermester Ejnar Robert Rasmussen.	
Kalkfarver	292
Kalkning af udvendige Flader	294
Kalkning af indvendige Flader	296
Koldtvandsfarver og andre Patentfarver	296
<i>Tegltag</i>	297
Forskellige Tagstensformer	297
Vingesten	297
Falstagsten	297
Specialsten	297
Bæverhaler	299
Middelalderlig Tagdækning	299
Glastagsten	299
Tagvinduer	299
Oplægning og udvendig Behandling	299
Indvendig Behandling	301
<i>Gulvbelægningen og Vægbeklædningen</i>	302
Gulvbelægningen	302
Murstensgulve	302
Gulve af sintrede Fliser og Klinkefliser	302
Slidlag af Cementmørtel	304
Terrazzo	304
Vægbeklædning med Fliser	306
Opsætning af Fliser	306
Opsætning af Pladevægge	308
<i>Indskudsbelægning</i>	309

Femte Del

Jernbetonarbejde	313
Af Ingeniør, Dr. techn. Chr. Ostenfeld og Ingeniør, cand. polyt. Johs. Jørgensen.	
Forskallings Fremstilling	313
Det almindelige Forskallingsarbejde	313
Materialer til Forskalling	317
Bælte-, Glide- og Kærneforskalling	320
Standardisering	321
Stilladsformer	323
Rundjernets Tildannelse og Henlægning	326

Betonens Støbning	328
Afmaaling af Materialerne	328
Blanding af Materialerne	328
Betonens Udstøbning	330
Sprøjtebeton	334
Støbeskel	335
Kontrol af Betonens Styrke	335
Beskyttelse	336
Afforskallingen	336
Støbning i Frost	337
Dilatationsfuger	338
Afsætninger i Beton	338
Materialfortegnelse og Overslag	340
Betonprisen	341
Jernprisen	342
Forskallingsprisen — Stilladsprisen	342
Bruttopriser	343
1. for Maskiner, Materiel og Værktøj	343
2. for Generalomkostninger paa Arbejdspladsen	343
3. Entreprenørens Administration	343
4. Risiko og Fortjeneste	343

Sjette Del

Bygningsformer	347
Af Arkitekt Frits Schlegel.	
Form og Konstruktion	347
Konstruktive Hovedprincipper gennem Tiderne	352
Bestemmelser for Bygningsformer	354
Udvikling af Bygningskonstruktioner	355
Ældre og nyere Bygningsformer	357
Bygninger med bærende Vægge af Mursten	363
Bygninger med bærende Vægge af Beton og Jern	369
Bygninger med bærende Søjler	374
Blandingsformer	379
Specielle Bygningsformer	379

Syvende Del

Jordarbejde, m. m.

Arbejdets Udførelse

<i>Jordarbejde. Dræn. Kloaker</i>	385
Af Ingeniør, Dr. techn. Chr. Ostenfeld og Ingeniør, cand. polyt. Johs. Jørgensen.	
Jordarbejde	385
Rendegravninger	385
Fremstilling af Byggegrube	386
Dræn	388
Kloaker	389

<i>Arbejdets Udførelse</i>	391
Af Murermester, Entreprenør Knud Dyrberg. (Disposition, Tilbud- og Kontraktforhold, Arbejdsledelse i Murermester- og Entreprenørvirksomhed).	
Kvalifikationer	391
Startkapital — Driftskapital	392
Hvorledes skaffes Arbejde?	392
Udregning og Afgivelse af Tilbud	392
Overtagelse af Arbejde	393
Overvejelse ved Overtagelse af et Arbejde forinden Kon- traktens Underskrift	393
1. Arbejde, som skal udføres for det offentlige	393
2. Arbejde, som skal udføres for private	393
3. Arbejde, som skal udføres for private i Forbindelse med Byggelaan	396
4. Underentreprenørtilbud til Hovedentreprenør	396
Dispositioner efter Kontraktens Underskrift	397
Første Besøg paa Byggepladsen	397
Indretning af Arbejdspladsen	397
Plankeværk	398
Arkitekt- og Ingeniørskur, Folkeskur og Materialeskur, Cyklehalvtag	398
Retirader	399
Svelleveje	399
Stilladsbygning	400
Kalkbænke	404
Hejsetaarne til Murbrug	405
Blandemaskinanlæg med Hejsetaarn	406
Arbejdsplads for Tildannelse af Rund-Jern m. m.	407
Materialepladser	407
Arbejdsplan	408
Arbejdets Ledelse	408
Forholdet mellem Arkitekt eller Ingeniør, Murermester og Entreprenør	408
Forholdet mellem Entreprenør og Murermester, Formænd, Holdformænd og Arbejdere	409
Kontrol med Materialer, der ankommer til Byggepladsen, saavel hvad angaar Maal, Antal som Kvalitet	411
Arbejdets Udførelse	413
Grundudgravning	413
Grundstøbning	414
Opmuring	415
Tagets Rejsning og Dækning	416
Betonstøbte Huse	416
Fasadens Behandling	418
Indvendig Behandling	418
Arbejdets Afslutning	420
Afl levering	420
Slutregnskabet	420
Oplagspladsen	420